

УДК 330.3

В. С. Лисюк,
к. е. н., докторант, Університету "КРОК", м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3805-6937>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.10.61

АГРО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ — "ДРАЙВЕР" ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

V. Lysyuk,
PhD in Economics, Doctoral candidate of "KROK" University, Kyiv

THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE IS A "DRIVER" OF POST-WAR RECOVERY AND DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

Аграрно-промисловий сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави.

У складних економічних умовах, незважаючи на всі труднощі і військову агресію, агропромисловий комплекс став єдиною галуззю української економіки, яка збільшила обсяги продовольчого виробництва та експорту.

Зростання випуску аграрної продукції неможливо без впровадження нових високоефективних інноваційних технологій, що, в свою чергу, потребує удосконалення аграрної політики.

Аграрна політика держави повинна бути спрямована на подальше зміцнення статусу країни як світового виробника і постачальника продовольства, переорієнтацію на експорт готової до вживання продовольчої продукції з високою доданою вартістю, а не аграрної сировини.

В статті досліджено стан АПКУ, роль держави в розвитку аграрної сфери, стан та напрямки експорту сільсько-господарської продукції, обґрунтовано основні шляхи щодо удосконалення аграрної політики в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

The agricultural and industrial sector is an important strategic branch of the Ukrainian national economy, which ensures food security and food independence of our state.

Agriculture is a system-forming part of the national economy that forms the basis for preserving the sovereignty of the state — food and economic security, and ensures the development of technologically related branches of the national economy.

Ukraine has favorable conditions for the development of the agricultural sector, which makes it possible to ensure domestic consumption of high-quality and ecologically clean agricultural products and to increase their supply to the world market. Ukraine has a strong agricultural and production potential, the export of agricultural products is one of the main sources of foreign currency income for the budget.

In difficult economic conditions, despite all difficulties and military aggression, the agro-industrial complex became the only branch of the Ukrainian economy that increased the volume of food production and export.

The agro-industrial complex of Ukraine has an underestimated production and export potential, which can make a significant contribution to the economic growth of Ukraine. The growth of the production of agricultural products is impossible without the introduction of new highly effective innovative technologies, which, in turn, requires the improvement of agrarian policy. The introduction of advanced technologies for conducting agribusiness requires significant investments, both domestic and foreign.

The state's agrarian policy should be aimed at further strengthening the country's status as a world producer and supplier of food, and reorientation towards the export of ready-to-use food products with high added value, rather than raw agricultural materials.

The further development of the agro-industrial complex requires the development of partnership relations between farms and the state as an economic entity. In order to increase the efficiency of the agricultural sector, the state should cancel a number of regulatory legal acts, reduce the pressure of regulatory bodies, and simplify the system of taxation of the industry.

The article examines the state of the agro-industrial sector of Ukraine, the role of the state in the development of the agricultural sector, the state and directions of export of agricultural products, and substantiates the main ways to improve agrarian policy in the conditions of war and post-war recovery of Ukraine.

Ключові слова: АПК, рентабельність, основні засоби, знос основних засобів сільського господарства, монокультурність, аграрна політика, агрохолдинг, шляхи розвитку АПКУ.

Keywords: AIC (agro-industrial complex), profitability, fixed assets, depreciation of fixed assets of agriculture, monoculture, agrarian policy, agroboldding, ways of development of AIC (agri-industrial complex of Ukraine).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Нині АПКУ функціонує у складних умовах. Аналіз стану АПКУ дає підстави стверджувати, що агропромисловий комплекс відчуває нестачу фінансових ресурсів, недостатню підтримку держави щодо свого розвитку, характеризується відсталою МТБ, застарілими технологіями, розривом логістичних зв'язків, інфраструктури, не вирішенням проблем, пов'язаних з земельною реформою.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню стану АПК України, аграрній політиці, ролі та місцю аграрного сектору в міжнародній торгівлі присвячено наукові праці Матросової А.М., Гееця В.М., Халатур С.В., Слободянок Н.О., Воронич М.М., Кіндзерського Ю. В. та ін. Дослідження вказаних вчених мають суттєве теоретичне та практичне значення, проте питання щодо АПКУ як "драйвера" післявоєнного зростання української економіки висвітлено недостатньо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Аналіз стану АПКУ, пропозицій щодо можливостей у забезпеченні стійкого економічного зростання України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

АПК України є одним з найбільших комплексів в економіці України. В АПК України зайнято 35% усіх працюючих в сфері матеріального виробництва, зосереджено чверть усіх виробничих фондів. Із сільськогосподарської сировини виробляється приблизно 70% усього набору предметів споживання, що виробляються в країні [1, с. 84].

До АПК належать три основні галузі: перша галузь АПК — тракторне та сільськогосподарське машинобудування для харчової промисловості; друга галузь — це рослинництво, тваринництво, рибальство та лісове господарство; третя галузь АПК — це харчова промисловість, холодильне, складське, спеціалізоване транспортне господарство, торговельні та інші підприємства й організації, що здійснюють доведення кінцевого продукту до споживача,

Таблиця 1. Продукція сільського господарства в Україні за 2000—2020 рр.

Роки	Продукція с/г. усього		Продукція рослинництва			Продукція тваринництва		
	Всього млн грн	Частка у ВВП, %	Всього млн грн	Частка в с/г, %	Частка у ВВП, %	Всього млн грн	Частка в с/г, %	Частка у ВВП, %
2000	151022	88,8	92839	61,47	54,59	58183	38,53	34,21
2001	85796	42,02	49075	57,20	24,03	36721	42,8	17,98
2002	86784	38,43	48113	55,44	21,31	38671	44,56	17,13
2003	77271	28,90	41105	53,20	15,38	36166	46,8	13,78
2004	92531	26,81	55638	60,13	16,12	36893	39,87	10,67
2005	179606	40,69	114480	63,74	25,93	65126	36,26	14,75
2006	184096	33,83	116598	63,33	21,43	67498	36,67	12,40
2007	172130	23,9	105980	61,57	14,70	66150	38,43	9,18
2008	201564	21,26	136277	67,61	14,37	65287	32,39	6,89
2009	197935	21,67	129908	65,63	14,22	68028	34,37	7,45
2010	194887	17,39	124554	63,91	11,12	70332	36,09	6,28
2011	233696	17,32	162436	69,51	12,04	71260	30,49	5,28
2012	223255	15,30	149233	66,84	10,23	74021	33,16	5,07
2013	252859	16,61	175845	69,56	11,55	76964	30,44	5,06
2014	251439	15,84	177708	70,68	11,20	73730	29,32	4,65
2015	239467	12,04	168439	70,34	8,47	71028	29,66	3,57
2016	254554	10,67	183767	72,85	7,70	69110	27,15	2,90
2017	248954	8,34	178438	70,18	5,98	69248	27,82	2,32
2018	269368	7,57	196639	73,0	5,58	70079	27,0	1,97
2019	273139	6,87	200179	73,3	5,03	70219	28,7	1,77
2020	245552	5,82	175957	71,7	4,17	68464	28,3	1,62

Джерело: сформовано автором за джерелом [4].

включаючи оптові ринки, роздрібну торгівлю та громадське харчування. До кожної із зазначених галузей відносяться також відповідні сфери науки та підготовка кадрів [2].

Кожна з галузей АПК України виконує свою роль у процесах відтворення економіки, але основою є сільськогосподарське виробництво, що обумовлено тим, що кінцевим продуктом АПК є сільськогосподарська продукція [3].

Проведені дослідження за 2000—2020 рр. свідчать, що валове виробництво сільськогосподарської продукції за цей період зросло майже вдвічі і становило у 2020 р. майже 6% від ВВП країни. Однак, слід відмітити, що починаючи з 2005 р. спостерігається тенденція зниження її частки з 40,69% до 5,82% у 2020 р., тобто майже в 7 разів (табл. 1).

В 2020 р. частки продукції рослинництва та тваринництва в продукції сільського господарства склали відповідно 72% та 28%, а у ВВП — відповідно 4% та майже 2%. За 2000—2020 рр. частка продукції тваринництва у сільськогосподарській продукції скоротилася майже в 1,4 рази. Скорочення цієї продукції тільки за 2013—2020 рр. на 11% призвело до зменшення її частки в сільськогосподарській продукції на 7%, а у ВВП — в 3 рази. Стосовно продукції рослинництва, то, починаючи з 2006 р., спостерігається тенденція скорочення її частки як у виробництві сільськогосподарської продукції та ВВП відповідно в 1,13 рази та 5 разів [4]. Візуально динаміка часток продукції рослинництва і тваринництва за 2000—2020 рр. подано на рис. 1.

Аналіз рентабельності виробництва продукції сільського господарства характеризується в досліджуваному періоді то хвилями зростання, то спадами. Рекордний рівень рентабельності був досягнутий в 2015 р. — 43%. Починаючи з 2015 р. спостерігається зниження рівня рентабельності до 18,6% у 2020 р., тобто більше як вдвічі (2,3 рази) (розрах. автора за [4]). даними статистики). При рекордному рівні рентабельності у 2015 р. рентабельність у виробництві соняшника склала 78,4%, що перевищувала рентабельність сільськогосподарської продукції майже вдвічі. Однак, за 2015—2019 рр. рівень рентабельності знизився майже в 3,5 рази з деяким незначним зростанням в 1,68 рази в 2020 р. Загалом рівень рентабельності у виробництві зернових, соняшника за 2000—2020 рр. знизився відповідно більше як втричі та більше як в 1,5 рази (розрах. автора за [4]).

Однак, незважаючи на тенденцію зниження рівня рентабельності зернових та соняшника, спостерігалася позитивна тенденція. Середня рентабельність у виробництві цих культур за 2000—2020 рр. становила відповідно 24,03% та 47,6% (розрах. автора [4]).

Натомість рентабельність у тваринництві, зокрема ВРХ, свиней, виробництві м'яса птиці за цей період виявилася негативною. Збитковість коливалася в межах 16,9—44,3% у виробництві ВРХ, свиней та птиці — 0,2—3,3%. Середній рівень збитковості склав у виробництві ВРХ — 29,5%, свиней — 5%, птиці — 4%. Стосовно динаміки рентабельності у вироб-

Рис. 1. Динаміка часток продукції рослинництва та тваринництва у сільськогосподарській продукції, %

Джерело: сформовано за джерелом [4].

ництві молока, то, починаючи з 2007 р. спостерігається нерівномірна тенденція її зростання з 11% у 2014 р. до 20,4% у 2020 р., тобто майже в 2 рази (розрах. автором за [4]).

Проведені дослідження засвідчили, що тваринництво в Україні перебуває в глибокій кризі: спостерігається стала тенденція скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин. За 2000—2021 рр. поголів'я ВРХ скоротилося майже в 4 рази, в т.ч. корів — більше як в 3 рази, поголів'я свиней скоротилося майже в 1,5 рази. Натомість, поголів'я птиці зросло за цей період майже вдвічі. В 2019р. вперше в історії України обсяг виробництва молока становив менше ніж 10 млнтон. Загалом за 2001—2021рр. об-

сяг виробництва молока скоротилося більше як в 1,5 рази (розрах. автора за [4]). На жаль, постійні бомбардування з боку Росії, призвели до знищення пасовищ, загинелі поголів'я худоби і, як наслідок, подальше скорочення поголів'я худоби буде простежуватися.

В агросекторі спостерігається доволі стійка відносна монокультурність. Основну товарну масу та грошовий виторг забезпечують декілька продуктів рослинництва: кукурудза, пшениця, ріпак, соняшник та соя. Зернові культури, соняшник, ріпак та соя вирощуються на площі майже 25 млн га, що становить 87,3% усієї посівної площі. Зернові культури вирощують на площі, що становить при-

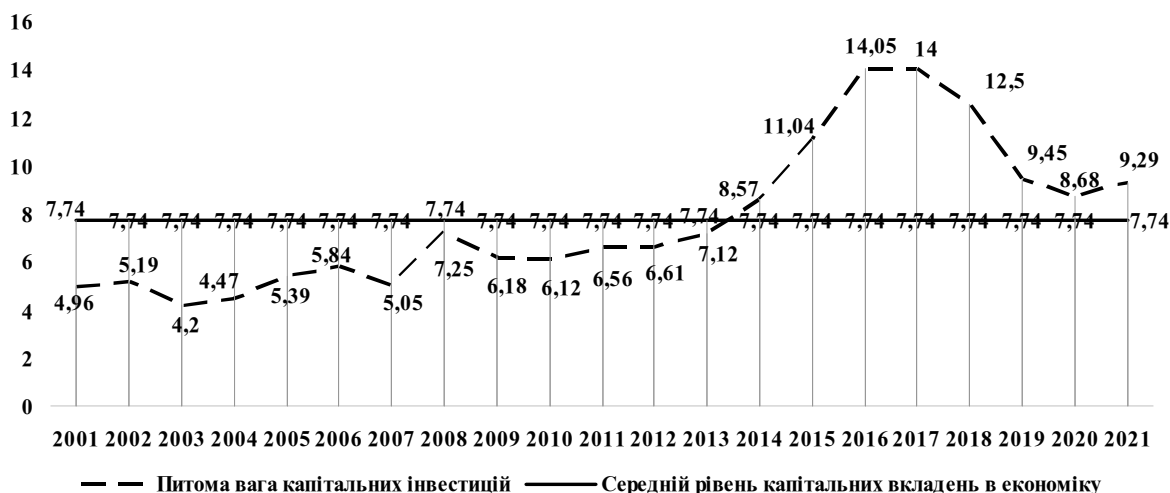

Рис. 2. Частка капітальних інвестицій в сільське, лісове та рибне господарство в обсязі капітальних інвестицій в економіку за 2001—2021 рр., %

Джерело: сформовано за джерелом [4].

близно 63% усієї посівної площі [4]. Військова агресія Росії призвела до замінування частини сільськогосподарських угідь і, як наслідок, до скорочення виробництва сільськогосподарської продукції та можливостей її експорту.

Дослідження засвідчили, суттєві недоліки в стані та розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства. Ступінь зносу основних засобів в сільському господарстві, лісовому та рибному господарстві в 2020 р. склала майже 50% і упродовж 2000—2020 рр. коливалася в межах 32,6—52,2%. Середньорічний коефіцієнт оновлення основних засобів за цей період склав 7,83. Це означає, що для повного оновлення основних засобів в сільському господарстві буде потрібно 13 років. Незважаючи на зростання капітальних вкладень в сільське, лісове, рибне господарство за 2001—2021 рр. майже в 9,5 рази, їх питома вага коливалася в межах від 5% до 9,3% від усіх капітальних вкладень в економічну діяльність. Слід відмітити, що, починаючи з 2017 р. спостерігається стійка тенденція зниження частки капітальних вкладень в сільське, лісове, рибне господарство з 14,05% до 9,3%, тобто більше як в 1,5 рази (розрах автором за [4]). Візуально динаміку капітальних вкладень в сільське, лісове та рибне господарство подано на графіку 2.

Аналіз засвідчив про недостатню фінансову підтримку держави щодо розвитку АПК. Розмір державної підтримки сільськогосподарських виробників в Україні порівняно з іншими країнами ЄС, США є суттєво меншим і складає всього 10% проти 40% в США, 35% — в країнах ЄС, 70% — в Японії [5, с. 195].

Відзначимо, що Україна зарекомендувала себе на зовнішніх ринках як надійний постачальник якісної сільськогосподарської продукції. За 2002—2021 рр. експорт сільськогосподарської продукції зріс майже в 12 разів (11,6 рази). Позитивне сальдо балансу сільськогосподарської продукції зросло більше як в 15 разів (15,65 рази). За 9 місяців 2022 р. експорт склав 48,3%, а імпорт — 11%, тобто спостерігається позитивна тенденція зростання сільськогосподарської продукції в експорті усієї української продукції [4].

Найбільшу питому вагу в експорті української продукції займає продукція рослинного походження — майже 23% в 2021 р., друге місце займає експорт жирів та олій тваринного та рослинного походження — понад 10% і третє місце — експорт готових харчових продуктів — майже 6% [4]. Експорт цих продуктів характеризується позитивною динамікою і в 2022 р.

В експорті продукції I групи домінує експорт м'яса та харчових субпродуктів — 63% (2021 р.). В експорті продукції II групи домінують зернові культури, їх частка склала в 2021 р. майже 80% [4].

Виявлені в результаті дослідження недоліки в стані та функціонуванні АПКУ вимагають суттєвих змін в проведенні аграрної політики. Аграрна політика держави і відповідно державних інституцій, відповідальних за її здійснення, повинна бути спрямована на зростання виробництва сільськогосподарської продукції, її рентабельності на оновлених та модернізованих виробничих та переробних потужностях АПК.

Рентабельність сільськогосподарської продукції повинна передусім досягти рівня 2018 р. (43%), надої молока знов досягти рівня 2019 р. Розвиток виробництв АПК потребує спрощення доступу до фінансування та кредитування, державної підтримки в створенні якісно нової матеріально-технічної бази в аграрному секторі. Пропонуємо державну підтримку в АПК збільшити вдвічі і довести в подальшому до рівня країн ЄС (35%). В умовах активної фази війни особливо передбачити пільгове кредитування, збільшити допомогу в закупівлі добрив. Високі процентні ставки та відсутність заставного майна унеможливають малому та середньому агробізнесу здійснювати навіть просте відтворення.

Розширення асортименту хімічної продукції для потреб АПК, зокрема, перехід від виробництва азотних до виробництва переважно комплексних та органічних мінеральних добрив, перехід до крапельного зрошення, безвідходних технологій, створення власних виробництв засобів захисту рослин і ґрунтів, харчових домішок для тваринництва, виробництво альтернативних і відновлювальних джерел енергії (біоетанолу, біогазу, синтез-газу) сприятиме зростанню виробництва сільськогосподарської продукції. Створення та розвиток генетичного банку зберігання селекційних зразків рослинництва сприятиме розвитку селекційної бази і як результат сприятиме зростанню урожайності.

Зростання випуску аграрної продукції неможливо без впровадження нових високоефективних інноваційних технологій, що, в свою чергу, потребує удосконалення аграрної політики у сфері науки, освіти та інновацій. Проведення реформи у сфері аграрної освіти сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців, які працюють в аграрному секторі України.

Впровадження передових технологій ведення агробізнесу потребує значних інвестицій як внутрішніх, так і іноземних. Вважаємо, що прямі іноземні інвестиції повинні надходити у вигляді:

- монетарних коштів;
- нової технології, ноу-хау, патентів для проведення модернізації, реконструкції сільського господарства, створення високоефективних вітчизняних сільськогосподарських підприємств на території України.

Збільшення прямих іноземних інвестицій в АПК України сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної продукції, виходу на нові ринки та освоєння їх. З метою стимулювання інвесторів здійснювати інвестиції в сільське господарство державі доцільно прийняти законодавство щодо страхування можливих втрат та загроз інвесторів під час активної фази війни.

АПК України має недооцінений виробничий та експортний потенціал, який може зробити значний внесок в економічне зростання України. Аграрну політику потрібно сконцентрувати на розвиток переробної галузі, на стимулювання переробки аграрної сировини всередині країни і продаж за кордон готової продукції з більшою доданою вартістю. Так, кукурудзу і пшеницю потрібно переробляти на біоетанол, спирт, крохмаль, корм для сільськогосподарських тварин, білки для косметичної, фармацевтичної та харчової промисловості [6, с. 114].

Аграрна політика держави повинна бути спрямована на подальше зміцнення статусу країни як світового виробника і постачальника продовольства, переорієнтацію на експорт готової до вживання продовольчої продукції з високою доданою вартістю, а не аграрної сировини, створення національного виробництва продовольства за повним циклом — власне виробництво повного спектру агротехніки, агрохімії, харчосмакових добавок, обладнання та збору, переробки, зберігання і транспортування продовольчої і агропродукції.

Міністерству інфраструктури потрібно здійснювати:

- максимальну локалізацію технологічних ланцюгів виробництва всередині країни;
- активізувати створення регіональної мережі сховищ і баз для тривалого зберігання запасів продовольства і агросировини, захищених від вибухових зруйнувань;
- розбудувати швидку логістику для зростання експортних надходжень.

Подальший розвиток АПК потребує розвитку партнерських відносин між фермерськими господарствами та державою як економічного суб'єкта.

З метою зростання ефективності аграрної сфери держава (Податковий інститут) повинна скасувати низку регуляторних нормативно-правових актів, зменшити тиск контролюючих органів, спростити систему оподаткування галузі. Провести прозору, зрозумілу для суспільства земельну реформу, визначитися щодо доцільності/недоцільності формування та розвитку агрохолдингів в Україні.

В Україні нині й досі точаться дискусії щодо ролі в агропромисловому виробництві великих агрохолдингів, які мають як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, агрохолдинги автоматизують процеси в сільському господарстві, мають фінансові можливості для будівництва нових тваринних ферм, вкладати інвестиції у розвиток інфраструктури для переробки сировини, вибудовувати цілу систему комплексів тощо. 80—90% м'ясо-молочної продукції, що продається у супермаркетах Європи та США, виробляється великими аграрними компаніями [1, с. 88].

З іншого боку, великі агрохолдинги поглинають "невеликі господарства", що веде до значного скорочення робочих місць, перетворюють сільське господарство України на агробізнес, мета якого — отримання прибутку. Більшість агрохолдингів не несе соціальної відповідальності за порушення сівозміни, виробництво ГМ-культур, скорочення нерентабельних ділянок виробництва тощо.

Напроти, розвиток фермерства та невеликих агропідприємств, забезпечує зростання робочих місць у селах, сприяє створенню соціальної інфраструктури [7].

Як слушно зауважив директор Українського інституту аналізу менеджменту та політики Р. Бортник, у світі не існує жодної аграрної супердержави, тому необхідно трансформувати країну в агроіндустріальну державу. Україна лише як аграрна країна — це депресивний стан економіки, низький рівень доходів населення, падіння конкурентоспроможності виробництва та втрата позицій держави на світових ринках [1, с. 88—89].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В результаті проведеного дослідження констатуємо, що основними можливостями АПК

в зростанні конкурентоспроможності України є:

- імплементація чинного законодавства в АПК України до стандартів ЄС;
- вдосконалення аграрної політики;
- пільгове кредитування сільськогосподарських підприємств;
- розвиток партнерських відносин "державо-фермерські господарства";
- страхування сільськогосподарських ризиків;
- зростання фінансової допомоги з боку держави сільськогосподарським виробникам;
- формування нових логістичних зв'язків і будівництво сільськогосподарських терміналів на західних кордонах країни.

Література:

1. Матросова Л.М. Проблеми розвитку агропромислового сектору України як напрям підвищення конкурентоспроможності економіки. Економіка та управління національним господарством. 2020. Випуск 42. С. 83—90. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/42_2020.pdf (дата звернення: 25.04.2024).
2. Роль АПК в економіці України. URL: <http://www.novageografia.com> (дата звернення: 25.04.2024).
3. Іванюта В.Ф. Агропромисловий сектор як основа розвитку економіки сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/10.pdf (дата звернення: 25.04.2024).
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.04.2024).
5. Халатур С.М. Особливості та шляхи фінансування розвитку сільського господарства в Україні. Бізнес-Інформ. 2017. №4. С. 194—199.
6. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 101—117.
7. Четыре проблемы, которые способны затормозить украинское сельское хозяйство. URL: <https://www.businessviews.com.ua> (дата звернення: 25.04.2024).

References:

1. Matrosova, L.M. (2020), "The main problems of the development of the agricultural complex of Ukraine as the direction of the increasing of the economy's competitiveness", *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom*, vol. 42,

pp. 83—90, available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/42_2020.pdf (Accessed 25.04.2024).

2. novageografia (2023), "The role of agriculture in the economy of Ukraine", available at: <http://www.novageografia.com> (Accessed 25.04.2024).

3. Ivaniuta, V.F. (2016), "Agriculture sector as the basis of rural economy under european integration process", available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/10.pdf (Accessed 25.04.2024).

4. State Statistics Service of Ukraine (2024), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 25.04.2024).

5. Khalatur, S.M. (2017), "Features and ways of financing the development of agriculture in Ukraine", *Biznes-Inform*, vol. 4, pp. 194—199.

6. Kindzers'kyj, Yu. (2022), "Post-war recovery of Ukrainian industry: challenges and features", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 32, no. 2, pp. 101—117.

7. BusinessViews (2015), "Four problems that can slow down Ukrainian agriculture", available at: <https://www.businessviews.com.ua> (Accessed 25.04.2024).

Стаття надійшла до редакції 09.05.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б») Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663